

בנישואות הרב
חיים קאהן
שליט"א

גליון שבועי

משא ומתן

יו"ל ע"י בית הוראה עץ חיים
פרשת בשלח - גליון מ"ה

מעשה שהיה

אונס ביד לוקח

מנהג קבוע הוא בעירנו. בכל שנה בתקופה זו יש מבצע (sale) גדול בחנות הבגדים 'בגדי ישע'. מחירי הבגדים בימי המבצע זולים מאד, וכל בני העיר צובאים על דלתות החנות כדי 'לזכות' ולקנות במחירים כל כך משתלמים.

גם נחמה הגיעה ביומו הראשון של המבצע ותרה בעיניה אחר בגד שיתאים לה. - הבגד הזה מוצא חן בעיני - הסבירה נחמה לבעלת החנות - אבל לפני שאני אקנה אותו, אני צריכה לשאול את אמי על כך. אני יכולה לקחת אותו עמי כדי להראות לה אותו?

- בסדר. רק בבקשה ממך, אם לבסוף תחליטי שאת אינך קונה את הבגד, בבקשה החזירי לנו אותו כבר מחר בבוקר.

נחמה לקחה את הבגד לביתה והראתה לאמה שאף בעיניה הוא הוטב. - ומה מחירי? - שאלה את נחמה.

- שכחתי לשאול את בעלת החנות, אני אגש מחר בבוקר לחנות ואברר את מחירו. אני אקח את הבגד עמי, כדי שאם תחליטי שאינך רוצה במחיר זה, אוכל להחזיר אותו במקום - אמרה לאמה.

בעוד נחמה צועדת לכיוון החנות, פגע בה לפתע מאחור רוכב אופניים (bike) והשליך אותה על הריצפה. רוכב האופניים נמלט מהמקום ונחמה נעמדה על רגליה, חבולה כולה ומלוכלכת משלולית המים שנקוותה מהשלג האחרון. - מה עם הבגד? - חשבה לעצמה מיד. היא הרימה את השקית בה היה מונח הבגד ולצערה גילתה שהבגד התלכלך לגמרי.

היא שבה על עקבותיה ועלתה לביתה להראות זאת לאמה. - בגד התפור מבד כל כך עדין, נהרס מלכלוך כזה - פסקה אמה והרימה על אתר טלפון לבעלת החנות לספר לה על כך - כמה מחירו של בגד זה? אני רוצה לשלם לך עליו - שאלה את בעלת החנות.

פסקי דינים

דיני נזיקין

הרב חיים קאהן שליט"א

מקור האיסור

אסור להזיק! הן את גופו של חברו והן את ממונו, ואפילו אם מזיק על מנת לשלם². ואם הזיק, חייב לשלם את מה שנחסר או לחילופין לתקן הנזק. ואפילו אם לא נהנה ממה שהזיק, חייב לשלם³. הפוסקים נחלקו האם בנוסף לתשלום חייב המזיק לבקש את מחילת הניזק כדי שיתכפר לו, וכדינו של הגזלן שחייב בנוסף על השבת הגזילה לפייס את הנגזל⁴.

אדם המזיק באונס

אדם המזיק חייב אף כשהזיק בשוגג או באונס⁵. ואפילו אם אנסוהו אחרים להזיק חייב לשלם⁶. הראשונים נחלקו האם חייב אדם המזיק אף באונס גמור, כגון שבאה רוח סערה והטילתו על חברו באופן שלא היה למזיק אפשרות למנוע שיוזיק⁷. אך העולה לגג שאין בו מעקה ונפל ממנו אף ברוח שאינה מצויה והזיק, חייב לשלם לכולי עלמא. כיון שלולי שהמציא את עצמו למקום זה שאין בו מעקה, לא היה מזיק, ואין זה נחשב אונס⁸. יש מי שכתב שהמזיק באונס אך מתכוון לכך, חייב⁹.

המזיק מפני שסבור שיש לו רשות להזיק

באופנים שמתקבל על הדעת שהמזיק היה סבור שמוותר לו להזיק, פטור המזיק¹⁰. הן אם עשה זאת מחמת שהיה סבור שהכלי שהזיק שייך לו עצמו, או אף אם ידע שהכלי אינו שלו, אבל טעה לחשוב שההזיק נעשה ברשותו של בעל הכלי.

לפיכך, יתומים שסברו שהכלים שירשו היו של המוריש ומחמת כן הזיקו את הכלים שסברו ששלהם הם שבאו להם בירושה, ולאחר מכן נמצא שהכלים היו פקדון ביד המוריש, פטורים לשלם לבעל הפקדון. שבדן סברו שהכלים של אביהם הם, שהרי חזקה כל מה שתחת יד אדם - שלו הוא¹¹.

וכן ראובן שיש לו כלים בביתו והרשה לשמעון להזיק כלים אלו, ונמצא לבסוף שהכלים של לוי הם - פטור שמעון לשלם ללוי הבעלים. שהרי כל מה שתחת יד אדם שלו הוא, ובצדק סבר שמעון שהכלים של ראובן הם¹². ויש שכתבו¹³ שאפילו במקום שהורה ראובן לשמעון להזיק כלים שאינם נמצאים בביתו של ראובן, פטור שמעון מכיון שלא ידע שהוא של לוי ולא היה לו להעלות בדעתו שראובן מכשילו להזיק כלים של חברו.

מאידך, ראובן שהודה לשמעון שהכלי של שמעון, ועל כן לא היה שמעון זוהר והזיק את הכלי מפני שסבר סברו ששלו הוא, ושוב נמצא שראובן טעה בהודאתו - חייב שמעון לשלם ואין זה נחשב כאונס, שהיה עליו להכיר האם הכלי שייך לו¹⁴.

1. עיין סמ"ע (סימן שע"ח ס"ק א') שיש איסור להזיק בדומה לגזילה, ו"ה ברבינו יונה ריש מס' אבות עיי"ש. ובאמרי בינה (הל' עדות - ס' ל"ג) כתב מיש"ב (ב"ק - פרק י"ט ס"ג) דמזיק (ואפילו בגרמי) אסור משום ציווי התורה 'ואהבת לרעך כמוך'. וע"ע בחתם סופר (יו"ד - סימן קמ"א) שכתב דחוב המזיק לשלם הגור על מה שצותה התורה 'ונשמרתם מאד לנפשותיכם' ולא תעמוד על דם רעך' עיי"ש. וראה בחלקת יואב (ח"מ - ס' כ') כתב שהאיסור להזיק נלמד מדין השבת אבידה. 2. עיין סמ"ע (שם). ומשמע מדבריו דאף בה"ג אסור מדין תורה דומיא דגניבה וגזילה. אך בקריית ספר (נזקי ממון - פרק ה') כתב שבוהו האיסור הוא מדרבנן. עיין סימן שע"ח סעיף ה' שאסור לגרום היות בעיקפין (גרמא), ויבוא בארוכה בגליונות הבאים א"ה. 3. סימן שע"ח סעיף א'. 4. עיין רמב"ם (פ"ה מהל' חובל ומוזיקה ט"ו) ובלח"מ שם שדייק שהרמב"ם כתב חוב פיוס רק בגזלן (עיין פ"ב מהל' תשובה ה"ט) אך לא במזיק. ובמעשה רוקח (שם), ובדרכי דוד (ב"ק דף ג"ג.) השיגו עליו. 5. ב"ק נו"ג; ובסימן שע"ח סעיף א'. 6. תוס' יבמות דף נג: ד"ה 'הבא'. 7. עיין תוס' ב"ק דף ד'. ד"ה 'כיון' ושם ברף כו: ד"ה 'שמואל' שכתבו דאונס כעין גניבה (שאין שום רשלנות מצד המזיק) פטור. והרמב"ם (ב"מ פב.) חולק וכותב דאפילו אונס כמו סערה של אליהו, חייב. (אכן עיין בחור"א ב"ק סימן י"א ס"ק כ"א דאף דברי הרמב"ם נסובו כשיכל לזוהר שלא יבוא לידי כך, ואז חייב אף אם הנזק אינו מצוי כלל, וכן משמע מערוך השולחן סימן שע"ח סעיפים ב' עד ח.). מלשון הרמ"א משמע שהמחבר והרמב"ם מודים לדברי המוסבר. וי"ל דלדעתם גם זה חשיב אונס כיון שבסתמא סבור המשבר שלא יעבור המצווה על ולפני עור. לחייב מזיק באונס גמור. 8. עיין סימן שע"ח סעיף ב', ובט"ז שם. 9. ש"ך (סימן שפ"ח ס"ק ב'), והוכיח כן מדין נרדף שהזיק ממנו אחרים. 10. ראה ה"ה 7, דלפי התוס' באונס גמור פטור, אכן אף הרמב"ם שמחייב באונס גמור פטור כשהזיק ברשות. 11. ב"ק דף ק"א; סימן שנ"א סעיף ד'. 12. ומחמת החזקה מדינא, אינו חייב לברר וחשיב אונס גמור. ולכן נראה שאף הרמב"ם שמחייב באונס גמור לו לחוש שהכלי אינו. 13. מחנה אפרים (נזקי ממון, ס' ו'). ועיין סמ"ע (סימן שפ"ח ס"ק ה') דשבור כליו של פלוני חייב, כיון שיוודע המשבר שהיה של פלוני. משמע דבסתמא יכול לטעון שסבר שהכלים של המשבר. וי"ל דלדעתם גם זה חשיב אונס כיון שבסתמא סבור המשבר שלא יעבור המצווה על ולפני עור. ועיין חו"ד (סימן קע"ז ס"ק כ"ז) דאם נתן חפץ במתנה והמקבל הזיק ונמצא שהיה גזול ביד הנותן, פטור המזיק עיי"ש, וזה כ"ש מהנ"ל, ועי' אריכות בענין זה בשער משפט סי' ע"ב סקל"א. 14. נתיבות (סימן קכ"ו סק"ו). ולא אמרינן שהיה לראובן לזוהר לפני שהודה, דיותר יש למזיק לזוהר שלא יזיק ממה שלא יזוק. ועד"ו כתב בסיומ' דל"ב סק"ה בלוקח שידע שהמוכר אינו יכול לדעת האם יש מום במקוח, ועשה הלוקח מום שאינו גריל, ונמצא מום במקוח - חייב הלוקח כמזיק באונס כעין אבידה, כיון שהיה לו להשיא אם לבו שמא יש מום במקוח. ועיין שו"ת אמרי יוסף (חלק ב' ס' ט"ט).

קו ההלכה

שותף שהפסיד ברשלנות

אני ושותפי סוחרים במוצרים, קונים ומוכרים במחיר גבוה יותר מהקניה כדי להרוויח. קבלתי הצעה שנראתה משתלמת מאד מיצרן לרכישה זולה מאד של מוצר מסויים כשהרווח שיבוא בעקבות כך יהיה גבוה מאד, אך בתנאי שאשלם כבר עתה מראש סכום של 10,000 דולרים. אף חשדתי ולא הייתי בטוח ביושרו של היצרן נתפתיתי ושלחתי לו את הכסף. למעשה נתברר שהלה היה נוכל וברח עם כספי.

שאלה: האם עלי לשלם לשותפי את ההפסד שנגרם עקב רשלנותי? אם תמצוי לומר שאכן אני חייב, מה הדין כשחקרתי מעט לפני כן אודות ההשקעה ולבסוף השקעתי כסף כפי שהיו נוהגים אחרים, האם גם במקרה כזה הייתי מחוייב בתשלום הנוק אם נתברר שהיתה כאן רמאות?

תשובה: הלכה פסוקה היא שעל שותף להתנהג ברכוש השותפות כמנהג המקום. אם אחד השותפים משנה ונוהג אחרת עליו לשאת בתוצאות אם יגיע מכך נזק. אם הרויח כתוצאה ממעשה זה, הרויח מתחלק בין השותפים (שלחן ערוך - חושן משפט, סימן קע"ו סעיף י'). לדוגמא, אם מנהג המקום שלא למכור סחורה זו בהקפה והשותף עבר על המנהג ומכר את הסחורה בהקפה ויצא מכך נזק לשותפות, הוא חייב לשלם על נזק זה.

בטעם הדבר יש לדון, האם חיובו נובע משום שומר או משום מזיק. האם השותף חייב מחמת שהוא שומר שכן על חלקו של חברו וחיוב כשנתרשל בשמירה והרכוש הוזק (שם סעיף ח'), או שכשינה ממנהג המקום הרי זה כאילו הוא הזיק את חלקו של שותפו.

נפקא מינה בין הטעמים תהיה במקום שפטור בשומרים וכגון שיש כאן משום שמירה בבעלים (וראה עוד פתחי תשובה שם סק"ד). אם חיובו מטעם שומר הרי שהוא פטור כדיני שומרים, ואם חיובו מטעם מזיק הרי שאין בכך כל פטור גבוי (עי' ש"ך שם סקט"ז שכתב ב' הצדדים). אחרים מחלקים, שאם מנהג המקום שאף אחד אינו עושה זאת, אזי חייב מטעם מזיק. אך במקום שיש מן הסוחרים שאף הם נוהגים כן, אף שלא נהג כשורה שמכר ללא דעת שותפו, אך אי אפשר לדונו מזיק ושייך לחייבו רק אם נחשיבנו כשומר כיון שפשע (משפט שלום שם).

אף כאן בנידון דידן יש לדון כך. אם ישנם עוד סוחרים שהיו נוהגים כמותך הרי שאי אפשר לדון משום מזיק אלא משום רשלנות בשמירה. ובכהאי גוונא אי אפשר לחייב כיון שהיא פשיעה בדבר שאין גופו ממון (סימן ש"א סעיף א' ובערך ש"י סימן ס"ו סק"מ), דהיינו בשמירת חשבון הבנק של השותפות שנחשב כדבר שאין בו ממון (שהוא חובת הבנק לתת להם המעות ואינו ממון ממש). מכל מקום יתכן שעליך לשלם לצאת ידי שמים (אמרי בינה הלכות פסח סי' ה'). אך אם אין מי שנוטל סיכון כזה, הרי שאתה מזיק וחיוב דיני אדם לשלם על הנוק שקרה.

מעשה שהיה

המשך מעמ' 1

ומי פסק לך שהיא חייבת? אולי זהו אונס? אף אדם המזיק פטור באונס גמור (עיין פסקי דינים גליון זה הערה 7)! עלי לשאול רב לפני שאגבה כסף - הודיע לה בעלה של המוכרת שהיה עד לכל השיחה.

יחד עם אביה של נחמה, ניגש בעל החנות לבית ההוראה. - האם במקרה כזה יש מקום לפטור אותי עקב כך שהיה זה אונס גמור? - סיכם אביה של נחמה את שאלתם לרב.

- במקרה זה לא באנו לחייב אותך מטעם מזיק אלא מטעם אחר וכפי שאבאר לך, אם כן יתכן שתתחייב אף באונס גמור. הגמרא (בבא בתרא דף פ"ז ע"ב ונדרים דף ל"א ע"א) אומרת שמי שנוטל כלי מיד המוכר כדי לבדוק אותו אם יוטב בעיניו לקנותו, מרגע זה הוא חייב לשלם עליו ואפילו אם ניוזק באונס.

הלכה זו היא דוקא בחפץ שהלקוחות קופצים עליו ומשתוקקים לקנותו, ואנו בטוחים שאם לקוח זה יחליט לבסוף שלא לקנותו, ימצא המוכר בנקל לוקח אחר ('זבינא חריפא'). תנאי נוסף, שמחיר החפץ כבר 'קצוב' (ובהמשך יתבאר פירושו). כך גם נפסק בהלכה (שלחן ערוך - חושן משפט, סימן ר' סעיף י"א).

- משום מה מחייבים את הלוקח על אונסים?

- הראשונים בררו במהלך סוגיא זו שני מהלכים בטעם החיוב (עיין בתוס' ב"ב פז: ד"ה 'הלוקח' ועוד). יש מהראשונים שלמדו שמרגע שהגביה הלוקח את החפץ, נחשב זה כאילו כבר קנה אותו והוא שלו. אמנם הוא יכול להחליט בסופו של דבר שלא לקנותו, אך זה ייחשב כאילו חזר בו מהמקח. לטעם זה חייב הלוקח לשלם אף אם קרה אונס, כיון שהחפץ כבר היה שלו וברשותו.

מאידך, יש הסוברים שבודאי כל זמן שהלוקח לא החליט בדעת מוחלטת שרוצה הוא בחפץ זה, אין זה נחשב שלו. אך מכיון וניתנה לו היכולת להחליט שרוצה לקנות חפץ זה ואין המוכר יכול כבר לעכב עליו לעשות זאת, על כן נחשב כשואל שהתורה חייבה באונסין כיון ש'כל הנאה שלו', ואין הבעלים נהנים מהחפץ בזמן שהוא מחזיק בו. להלכה אנו דנים בכל מקרה אם שייך לחייבו משום אחד מהטעמים (עיין נתיבות סימן קפ"ו סק"א).

- כבוד הרב, הרי בתי לא ידעה עדיין את מחירו של הבגד? - שאל אביה של נחמה. - כבר הזכרנו שהלכה זו היא רק כשדמי החפץ 'קצובין' וצריך בירור מהו פירושו.

יש מהראשונים, וכן נראית דעת הרמב"ם והשו"ע, שביארו ד'דמיו קצובים' היינו בחפץ שבכל החנויות מחירו שווה. לדוגמא עיתונים (Newspapers), שאין מחירם משתנה בין חנות לחנות. ויש מהראשונים שביארו שמחיר קבוע בכל העיר אינו מועיל, אלא צריך שהמוכר יקצוב מראש בפירוש לעצמו את מחיר החפץ. אם לא כן, צריך שיפסקו ביניהם הלוקח והמוכר על המחיר (עיין סמ"ע סימן ר' סק"ג).

אם כן, היות שמחיר הבגד הנידון אינו נחשב כ'קצוב', כיון שהמחיר משתנה ולעיתים הלקוחות מצליחים לשדל את המוכר להוריד את מחירו (יתכן אף שמקח זה אינו מוגדר כ'זבינא חריפא' ואכמ"ל). ע"כ נראה שחסרים בתנאים התנאים הנ"ל כדי לחייבו והנכם פטורים על האונס - סיים הרב.

תודתנו נתונה לבעלי העסקים על השתתפותם בהפצת הגליון

Gutman's Insurance Brokerage
1066 East 2nd Street • Brooklyn NY 11230
Tel. 718-377-7177

לקבל את הגליון באימייל שלחו ל mm@businesshalacha.com

לדיני תורה, שאלות דיני ממונות, שטרות, ריבית, צוואות, דיני מקח וממכר בשבת ויו"ט, או לכל ענין הקשור לגליון אפשר להתקשר:
E: ask@businesshalacha.com P: 877 845 8455/718 233 3845